

Миодраг Ранковић
Београд

УДК 327.2, 325.35, 323.14
Оригинални научни рад
Примљен: 25. 10. 2010.

НОВИ ИМПЕРИЈАЛИЗАМ У ИСТОРИЈСКИМ РЕЛАЦИЈАМА И ФУТУРОЛОШКИМ ПРОЈЕКЦИЈАМА - следећућа истраживачка проблематика -

Апстракт: У раду се разматра нови империјализам и његов третман у социолошким теоријама и футуролошким пројекцијама. Анализа се заснива на савременој социолошкој литератури и емпиријским подацима. У првом делу рада разматра се однос између старог и новог империјализма, између империјализма и либерализма, као и ток и резултати послератне деколонизације. Затим се разматра расизам у старом империјализму као и различите форме у којима се јавља у оквиру новог империјализма. На крају се даје критички приказ неколико пројекција познатих теоретичара, а и сâм аутор даје једну краткорочну футуролошку пројекцију.

Кључне речи: империјализам, нови империјализам, неоколонијализам, расизам, глобализација, футуристичка пројекција

I Империјализам, деколонизација, неоколонијализам

Прилог дефинисању империјализма

Прво, стари империјализам (последња два века) подразумева **метрополу** која влада **колонијама**, одређеним удаљеним земљама у којима метропола влада (доминира). **Колонијализам** је тиме синоним за стари/класични империјализам. Нови империјализам је **глобалистички**; метрополу је заменио **империјални корпус**, тј. блок („умреженост“) моћних држава, више или мање по системљених и структурисаних, у чијем су саставу „сателити“, „периферије“ и „полупериферије“.¹

Друго, заједничко за стари и нови империјализам је **преузимање, апропријација суверенитета** другог народа (Мајкл Дол).

Треће, преузимање/апропријација суверенитета може се аналитички разложити, као политичка хегемонија, наметнути легалитет, економска зависност/експлоатација, културна надмоћност/инфериорност и, напослетку, организациона усавршеност/оскудност.

Четврто, – према Ед. Саиду, империјални статус не треба схватити статички већ динамички, тј. као процес доминације различито дистрибуиран и променљив у посебним подручјима; политичка доминација је приоритетна и

¹ Првобитно значење речи *колоније* и *колонизације*: *нова насеобина, насељавање*, на пример насељавање Америке (о томе обимна студија Борстина Данијела, 2004).

обично стандардизована: културна доминација следи дуг временски и углавном незавршени процес.

Пето, – стари империјализам био је типично „географски“, тј. са утврђеним територијама, границама. (Империј Француске све до II светског рата износио је 9,5 милиона км кв). Нови империјализам је више дифузан, од институционализоване доминације до модалитета утицајних зона.

Шесто, – стари империјализам је стандардизован у колонијалном статусу; нови империјализам ствара и функционише преко различитих верзија нових протектората, тј. различитог нивоа зависности. (Ово не значи да није било разлика, на пример између британског и француског империјализма, француски је био са амблемом „највишег позива“ (*vocation superieur*).

Седмо, – стари империјализам је транспарентан; нови империјализам је више или мање непрозиран у склопу разних аранжмана, уговора и манипулација, тј. методолошки усавршен механизам доминације. Тиме, још и због динамике актуелних збивања, његово проучавање је сложеније.

Кореспонденције либерализма и империјализма – главни историјски и аналитички оквир

Либерализам, према Имануелу Валерштајну, представља главни историјски кореспондентни оквир за империјализам модерне епохе.

Велика Француска револуција (1789) оплодила је идеологију либерализма и потоњу државотворност. На њеној основи створене су нове и велике империје у последња два века. Ова револуција је била и идејни заметак комунистичке идеологије из које се развио систем државног диригизма и потоња „совјетска империја“. Либерализам се показао као плодноснији и створио је неколико империјалних држава и, упркос кризама, успевао да се реформише и дуже одржи, за које време је државни диригизам губио развојни капацитет и на крају се урушио. Оба глобална система имала су своје кризе, као што је била 1968. г., када се ради одржавања система користила сила; нарочито совјетски, који се у последње време на сили и одржавао. Криза либерализма у последње време такође је довела до веће употребе силе, што се видно испољило у тзв. Заливском рату.

То је, у најкраћем, експанаторни оквир Имануела Валерштајна, када је у питању кореспонденција либерализма и империјализма (дело *После либерализма*, 2005). Све остало су додаци или позајмице које тај оквир попуњавају. У томе склопу је и удео К. Маркса, са тезом да либерализам репродукује и своју противречност, тј. урбано индустријско радништво, с додатком да је либерализам био ослонац за настали корпоративизам и „десне идеологије“, уз то и за извешан елитистички фундаментализам, идеолошки додаток „владавине најбољих“. Али је либерализам био и подлога грађанске демократије, посредством које се више пута реформисало и тиме продужавао своју егзистенцију, као и већу (светску) просторност управо западног империјализма. Либерализам се тако показао као свестранији и плодноснији, створивши своју геокултуру и већу државотворност, напослетку и „светски систем капитализма“. А сада смо у времену када је либерализам изгубио своју плодотворност, покушавајући

опет да се реформише, али и ослањајући се све више на силу, што се показало у неуспелом настојању да прошири па и одржи империјални капацитет. Сада се то пројектује у односима на линији: Јапан, САД и ЕУ наспрам Русије, Кине и Индије.

То је Валерштајнов, овде донекле „ретуширан“ историјски оквир за нови империјализам, заправо за његова историјска, социолошка па и футуролошка проучавања.

Проспект послератне деколонизације

Ова деколонизација је већ ствар прошлости па се може поуздано реконструисати, овде у најкраћем, по томе и процењивати.

Прва је деколонизација западних империја, која је текла тако што је стално смањиван светски простор који је својевремено заузимала. На пример, у ХХИХ веку европски империјални простор износио је око 85% светског, у следећем веку је смањен на 55%, да би пред последњи рат износио свега 35%. При томе је Француска заузимала највећи део, али је у послератном периоду сав тај колонијални простор изгубила (Индокина, северни део Африке и др.), делом уступком у ослободилачким ратовима побуњених колонија, док је добар део допао Сједињеним Државама Америке. Послератна обнова Европе под утицајем и уз материјалну помоћ САД била је прилика да ова прошири свој утицај и преузме готово све бивше европске колоније. Тако се деколонизација претворила у својеврсну неокolonизацију, само што се више није радило о истом типу колонијализма (америчке утицајне зоне, војно-стратешке базе, економска зависност, везаност за америчку војно-политичку стратегију и др.). Судаћи по томе, само се делимично остварио вилзоновски пројекат реформистичке деколонизације, Лењинов пројекат револуционарне деколонизације је углавном промашио, обухватао је суседне земље Русије, простор највећим делом стечен у конфронтацији са Турском.

Пример Русије се стога може издвојити из оваквог историјског контекста. Империј царистичке Русије настао у конфронтацији са Отоманском империјом, дакле стечен силом против једне опадајуће силе, опадајуће војно и економски. Потоња „Совјетска империја“ била је друго издање претходне, такође засноване на сили и токовима убрзане индустријализације првих година после Октобарске револуције. По истом основу тај простор је проширен као тековина добијеног рата против Немачке, формиран као тзв. „Источни блок“, нова верзија империјализма по основу војно-политичке моћи.

Показало се, према томе, да је империј заснован на економској конјунктури и експанзији дуготрајнији и стабилнији. Војни империјализам нема колоније већ неку врсту старовековних провинција. Та врста империјализма подлеже брзом пропадању, распада се изнутра и нема потенцијала за обнову. На томе искуству могуће је поставити изванштан футуристички империјални пробабилзам.

Овако „зумирани“ приказ послератне деколонизације подразумева низ примера и питања за потпуније, углавном историографске анализе. Такво је питање, на пример, где и када је деколонизација отпочела (према Џ. Стиглицу почела од источноазијске кризе, уз додатак да је већ у почетку знатно одсту-

пила од вилзоновског предвиђања). Едвард Саид посебно разматра „културу отпора“, која се, наводно, стварала свуда где се империј ширио и устаљивао. Потпунији студиј укључује особености деколонизације за сваку земљу појединачно, на пример, рат у Вијетнаму и Кореји, онда тзв. „насеризам“ и „муслиманске револуције“, алжирски FLN, кубанску револуцију и анголски покрет MPLA, побуне у Сомалији („Ал ШАБАБ“) и др. На тим примерима се показује, у ствари, да сваки садржи више или мање елемената реформистичког и револуционарног модела деколонизације, наравно, и неке елементе који нису били у Вилзоновој визији нити В. Лењина на видику потоње *неоколонизације*.

И, напослетку, осим проучавања појединих земаља, постоје и посебни сегменти у аналитичком спектру деколонизације. Неки од таквих су из ближе прошлости, а други су још у току. Заједничко им је пак да свака борба за ослобођење (деколонизацију) надомешта и отпор према хегемонији, најчешће према западноевропским културним обрасцима, чак до „идеолошког културног рата против империјализма“ (Е. Саид). А уз то следи више пропратних па и негативних појава, као што је национализам-шовинизам, ретроградна ретрадиционализација, културни изолационализам итд. У књижевној, публицистичкој па и другој литератури многи интелектуалци су изразили своја разочарења што је све негативно и ретроградно донела борба за деколонизацију.

Све то чини да је врло условна теза о еволуцији послератне деколонизације. Неки аутори читав тај спектар означавају као „рапсодију деколонизације“; с једне стране су резолуције ОУН-а против колонијализма, с друге стране многе антиколонијалне револуције завршиле су у реформизму, напослетку, многе земље ослобођене од свог претходног колонизатора сада су се сврстале у неки од светских блокова и тиме допале у нови вид зависности, тј. неоколонијализма.

II Расизам у склопу старог и новог империјализма

У литератури из ове области студија Џорџа Моса (2005) *Историја расизма у Европи* може се узети као најкомплетнија.² Аутор сматра да је расизам редовни пратилац империјализма, али је у садашњици, под дејством глобализације, у перманентној дефанзиви. С тим у вези је прва претпоставка за дефанзиву – пораз фашизма у II светском рату, који је био језгро расизма, односно антисемитизма и да се сада ради о његовим рецидивима. Имануел Валерштајн ће тај тренд довести у везу са актуелним токовима демократије, али и неоколонијализма који анимира тај рецидивитет. Друго, европски расизам највише је био изражен у антисемитизму, па и тај рецидивитет је најзаступљенији у данашњој Европи (Саид, 2002). Наводно се још одржавају предрасуде о „косоокима“, популацији не само засталој у развоју него и неспособнима за вишу културу. Аутор сматра да се Европљани никада нису ослободили те предрасуде. „Европљани су проналазили доказ о томе да су друге врсте ниже и због те околности поменуте идеје се нису доводиле у питање, а у неким случајевима су чак прећутно примењивали“ (Саид, 2002: 199).

Идеологија империјализма у разним варијантама, с позивом да просвећује заостале, у текућој реторици “дивље народе”, одржава те елементе расизма,

² Аутор сматра да ова историја у Европи почиње још од XVIII века мада је историја империјализма много старија. Европа је породила расизам да би га у другој половини XX века проследила Америци. „Историја расизма је битан елемент европског историјског искуства“ (Мос, 2005: 21).

нарочито антагонизам према „обојенима“. За расизам старог империјализма постоје још увек неки значајни фактори. Француска револуција (1789) имала је заматак расизма, јер се њено идеолошко знамење односило на „грађанина“ (citoyen-e), али не и на колонијалне „дивљаке“. Поред тога, расизму је допринела и антропологија и лингвистика XIX века, као и филозофија, смештајући расизам у област идеја, тј. идеологије, занемарујући природно-научни аспект, што је исправила тек потоња биологија нашег времена, с тезом да не постоје природни расни приоритети. Ту празнину је искористила нацистичка идеологија о вишим и нижим расама. Тако је идеологија старог империјализма, у разним варијантама, са својим просветитељским позивом, у ствари рационализација империјалне владавине, у текућој реторици одржавала третман „дивљих народа“ и тиме повлађивала расизму, највише антагонизму према „обојенима“ и „косоокима“. Рецидиви таквог третмана одржали су се све до данас.

* *

*

Европски расизам није био подједнако заступљен у ондашњим империјалним државама XIX века. Његово комплетно и најсуровије издање било је у Немачкој, и то у XX веку, расизам нацистичког типа. Овај расизам остао је познат по физичком уништењу Јевреја и обнови ропства. Наиме, немачка „виша раса“ држала је у ропском положају милионе људи разних националности, милионе ратних заробљеника, као радну снагу која је радила за ратну машинерију Трећег рајха. Слично томе је својевремено поступила Турска, прогоном и расељавањем Јермена, који су у својој борби за еманципацију били реметилачка снага унутрашње стабилности Отоманске државе. Још суровији су били Јапанци приликом освајања Манџурије 1930-их, масовним масакром Кинеза на освојеним територијама. Напослетку су и Американци, представници „новог света“, поступили у Вијетнаму, потом при војно-политичким интервенцијама у Ираку, Гватемали, Сиера Леонеу, напослетку, без објаве рата бомбардирањем СРЈ.³

* *

*

Расизам данас на империјалним просторима није више онако бруталан и отворен као на претходним примерима. Расизам сада модулира, „растеже се“ од инцидентних случајева до сублимираних облика, у ратним сукобима који имају расистичке елементе; одржава се и у неким подручјима културе. На таквом плану, по мишљењу М. Харда и А. Негрија, данас доминира у виду *сегрегације*, сходно томе је и *теорија сегрегације*. Ова захвата, на пример, ставове инфериоризма, односно протекционизма „развијених“, њихову социјалну хијерархију, приоритете у одређивању демократске процедуре у „игри разлика“ и др.

Трансформација класичног третмана раса данас се углавном односи на способности за развој. Наиме, *способност за развој* (економски, техничко-технолошки, научни, културни уопште) третира се као *природна диспозиција*, способност супериорних, и обратно. Друго, расни фактор се највише користи у области културе. По свој прилици више се не може говорити о „варварима безбожницима“ као некад у хришћанском катехизису. Али се може говорити о

³ У Вијетнаму је убијено око 1 милион људи, у Ираку око 500 хиљада, у Гватемали око 200 хиљада, у Сиера Леонеу око 20 хиљада, у Србији 1 хиљада припадника МУП-а и 2 000 цивила, укупно око 3 хиљаде жртава НАТО бомбардовања.

интелектуалцима Запада, који запостављају проблематику новог империјализма, „ескивирајући“ тиме и варијације расизма, односно његов рецидивитет. Е. Саид ту примедбу упућује и Франкфуртској школи, јер је у питању интелектуална подлога данашњој борби против империјализма. А шта бисмо могли с тим у вези рећи за нашу домаћу интелектуалну елиту, поготово за ону која ЕУ узима као једину алтернативу?

Судећи по томе, расно питање, уколико се намеће, заправо је **цивилизацијско питање**, питање о једној антирасистичкој култури, која пре свега подразумева критички дискурс о идеолошким трансформацијама старог расизма, рачимо у виду ксенофобије, расне сегрегације у односима између друштвених покрета, појединих земаља, па и у унутрашњој социјалној структури. По правилу, ове појаве, латентно или манифестно, постоје у оквиру новог, „глобализацијског империјализма“ па су, самим тим, део одговарајућег социолошког и другог проучавања. Ако је колонијализам колевка расизма, неоколонијализам је средиште расистичких заостатака и идеолошких трансформација.

* *
*

Плима анђикомунизма. Након распада социјалистичких система па и сукоба 90-тих година оживео је *национализам* у више земаља, све до крајности *неонацизма*. Наравно, с тим је уследила и *обнова расизма* у разним трансформацијама. Такво је управо садашње време, које ћемо овде илустровати евиденцијом последње три године и одговарајућим анализама.⁴

У своме делу *Опадање америчке моћи*, Им. Валерштајн (2004) истакао је те „појаве екстремизма“ настале 90-тих истичући „пораст етничности“ и „појаве насиља“ (разни сукоби) као пропратне појаве „транзиције“ управо у бившим комунистичким земљама. Таква запажања су потврђена последњих година. У Пољској, на пример, у јавном мњењу третман комуниста је изједначен са фашистима (законом предвиђено две године затвора за оне који такве симболе обзнањују, као што су слике А. Хитлера или Че Геваре). У Литванији је забрањено истицање „српа и чекића“, старих комунистичких симбола, као и нацистичког знамења „свастике“. Један институт у Будимпешти обавио је истраживање са налазом да се екстремна десница из средње Европе премешта на исток и југоисток (управо у бивше комунистичке земље). И све до скоро мирну локалну средину почео је да нагриза национализам, као у случају застрашивања корушких Словенаца у Аустрији (сукоб у Санкт Канцијану). Национализам са расистичком компонентом појавио се и у САД (откривена група националиста која је припремала атентат на „обојеног“ председника Б. Обаму).

Оружани сукоби 90-тих на тлу бивше СФРЈ као да су избрисали све што је постигнуто током педесет година „братства и јединства“. У Хрватској странка „Хрватски уљудбени покрет“ затражила је да се у Загребу подигне споменик Анти Павелићу. Код Задра је нападнута група Срба-повратника (само зато што су показивали „три прста“). У једној спроведеној анкети (објавио Press јула 2008) сваки други Хрват одобрава прогон Срба из Хрватске, док већина сматра да је НДХ била право решење некадашњег „хрватског питања“. Националисти у Словенији, „скинхедси“, физички су напали окупљене студенте на расправи о

⁴ Наведена евиденција је из хронике коју сам водио у периоду од 2008. до близу краја 2010. године користећи податке које су објављивали медији.

„говору мржње“. У Новом Саду основане националистичке организације „Национални stroj“, „Крв и част“, „Образ“ и „Покрет за жупање“ – „троуведи“.

* *

*

Национализам није исто што и расизам, али пројекат „чисте нације“ свакако садржи расистичке компоненте, латентне или манифестне. На претходним примерима то се може распознавати, још и више када је у питању декларисани неонацизам/фашизам. О томе се данас говори као о „come back“ фашизма.

Према једној процени, данас постоји око 120.000 декларисаних нациста/фашиста, добар део од тога у Русији (према неким не баш поузданим тврдњама око 50.000). Остали део је махом у Немачкој и Аустрији. Према једној анкети приликом избора у Немачкој (јуна 2008. године) показало се да нацистичке идеје још подржава 3% до 5% грађана. Али отворених нациста има и другде, на пример у Монголији, нацисти са кукастим крстом на униформама и демонстративним парадирањем на улицама Улан Батора. Нацисти у Братислави онемогућили су „геј параду“; неке рекламне агенције користе фотосе А. Хитлера ради популарисања својих услуга; у Риги /Летонија/ ветерани легије „Вафен СС“ одржавају јавне параде. После Аустрије, за коју се каже да је „рај за бивше нацисте“, јак неонацизам захватио је Мађарску, позната „Мађарска гарда“; у Будимпешти је основана нека врста фашистичке интернационале, „Савез европских националних покрета“, у чијем склопу су неофашистичка странка „Јобик“, италијанска „Fjama trikolore“, шведски националдемократи, белгијски „Front nacional“ и др. У Великој Британији постоји „Британска национална странка“ (познати вођа Ник Грифин). На више примера се показује да је „нацистички набој“ везан за територијалне ревандикације, као у случају Мађарске са Словачком и Румунијом, Аустрије и Италије, Русије и Украјине, Израела и Палестине (нацистички симболи појавили се на синагоги у Елијату). Стога конкретнији увид у расистичке компоненте ових организација и покрета намеће појединачан студиј (case study) и текуће перформансе.

* *

*

У склопу наше теме о новом империјализму и расизму има више проблема о којима се за сада може говорити прелиминарно и који заслужују накнадна истраживања у текућој пракси.

Пресахнуће антисемитизма или/и његова фрагментација? Постоји неколико релевантних разлога за овакво питање па и прелиминарни одговор. Мит о семитизму као светској завери и злоделима Јевреја углавном је превазиђен. Научна мисао о расама дефинитивно је отписала становиште Ар. Гобиноа, а студије као што је Ц. Моса томе су највише допринеле. Геноцид над Јеврејима током II светског рата изазвао је колективну емпатију и сажаљење готово читавог света. Уследила је и међународна легислатива (ОУН) против свих врста геноцида и сегрегације, укључујући ту и антисемитизам. И разне спортске манифестације, као Олимпијске игре, фудбалски Мундијал и др., дали су свој допринос. Напоследку, последњих година није било значајних антијеврејских инцидената. Да ли то значи да је дефинитивно пресахнуо антисемитизам наслеђен из прошлости – требало би проверити тек после одређеног времена и специјалних истраживања. А таква провера требало би да захвати пре свега земље

у којима је антисемитизам имао дужу историју, као што су: Пољска, Мађарска, Немачка, Русија и Француска (још од Драјфузове афере). У тим земљама, чак и у Србији и Хрватској, освану графити са антисемитским порукама. У Швајцарској не постоји забрана књига са антијеврејским садржајем. У Хрватској (2009) прављен је списак Јевреја такође са антисемитским порукама преко интернета (управо у „Дану холокауста“). Интересантна је констатација у једном истраживању, да антисемитизам постоји чак и у земљама у којима нема Јевреја или у којима је антисемитизам био маргинална појава, на пример, у Србији.⁵ Ту је и актуелна околност, да се брутално кажњавање Палестинаца од стране Израела трансферише у осталом свету као осуда и Јевреја расутих данас по свету.

Геополитички и структурални инфериоризам некаква је замена за расизам старог империјализма. Овде ћемо за пример узети Балкан, и то само два питања, „балканизам“, односно балканизација и, друго, НАТО стратегија на балканском простору.

Термин балканизација срочен је на Западу са пејоративним значењем, неуређени и дуготрајни међудржавни и међунационални спорови, с тим да оптерећују и дестабилизују читав тај регион па и шири, европски. Такво „маркирање“ свакако има своје оправдање, и то не само у прошлости него и актуелно. Званична Бугарска, осокољена чланством у ЕУ и НАТО-у, тражи данас од Турске ратну одштету због протеривања Бугара из Тракије за време балканских ратова (пре стотину година), а Турска узвраћа тиме што подећа на прогон Турака у време када је Бугарска била у „социјалистичком табору“. Сада је искрсло питање о Ромима; истерују их из Француске и враћају у Румунију и Бугарску; Румунија их враћа на третман и назив „Цигани“, док они постављају питање свог статуса. По свој прилици Румунија не може да одолева њиховом демографском притиску, по званичној верзији око 540.000 или 2,5%, док ромски лидер Мадалин Војску износи знатно већи број, око 2.500.000 или 10% становништва Румуније. У Италији је скоро постављено питање италијанске мањине у Истри (покренуо га је Ђанфранко Фини на једном скупу у Трсту) укључујући и прогон Италијана после II светског рата. Грчка оптужује Македонију за „крађу историје“, с претњом да ће се о томе обратити ОУН-у. Све је то део „балканизације“ и то за последње две године (све чланице „Европе без граница“). Пример Србије је „специјалитет“ балканизације, нарочито у погледу етничких и државних територија. Најсложенији је пример Космета, односно октроисаног „Независног Косова“, али и границе између Србије и Хрватске, рецимо на Дунаву, онда спорна територија Брчко, спорна граница између Србије и БиХ на Дрини (код Зворника), спор око припадности Игала и др. Ови и други спорови су заостатак ратова 90-тих, али и делови спорова који су урушили југословенску федерацију, све „егземплари балканизације“.

Али све претходно само је једна страна Балкана, коју креатори термина не наводе и то са више разлога. Наиме, у свим овим споровима суделовала је управо Европа, западна и источна, јавно или потајно. Краљевину СХС/Југославију створила је Француска да би осујетила поратни утицај Немачке на том југоисточном простору. Потоња нацистичка Немачка је поделила Југославију,

⁵ Према подацима Савеза јеврејских општина у Србији, овде је до II светског рата живело око 70.000 Јевреја, рат је преживело 14.000, али се сада (2010) број свео на 1 000 особа.

створила НДХ и толерисала геноцид над Србима, преузела Банат, Бачку доделила Мађарској, а јужни део Србије Бугарској, Космет је поклонила Италији итд. Постнацистичка Немачка је прва признала отцепљење Хрватске од СФРЈ и административне границе прогласила за државне; Европа се оглушила по други пут о масовни изгон Срба из Хрватске; Сједињене Државе су суделовале у „Олуји“; Немачка и Мађарска су потајно оружјем снабдевале хрватске сецесионисте; Република Српска Крајина је изгубила претходно међународно признат покрајински статус сходно стратешком евроатлантском плану; арапске земље су „увозиле“ муцахедине у БиХ и финансирале Изетбеговићеве планове и активности; читав западни блок је суделовао у бомбардовању Србије, као што је и помагао албанским сецесионистима, касније у токовима планиране и постепене албанизације ове српске покрајине. Напоследку, уз помоћ Запада, првенствено САД, у режији Медлин Олбрајт, припомогле су смени режима у Србији (по већ уходаном обрасцу у претходним бројним случајевима). Према томе, када се све сабере, „балканизација“ није само феномен Балкана него и империјалног света, било изазивањем спорова и намештањем и пресађивањем, најчешће у свим тим варијантама. Тако је балканизација дериват империјализма, старог и новог, западног и источног, на овом изузетно значајном стратешком простору. То је права истина, заправо трагедија балканских народа. Стога је и питање њихове консолидације, могуће интеграције, пре свега одстрањење страног интервенционизма и туторства, у томе је превасходно перспектива интеграције и солидарности балканских земаља, њихове *дебалканизације*.⁶ О свему томе у Србији постоје одговарајућа сазнања, чак и код обичног света, што одржава базу латентног или манифестног отпора. Због тог отпора на Западу је на делу дипломатска и медијска интројекција о „српској ксенофобији према Западу“ са квалификативом „застарелог српског национализма“ у склопу „балканског менталитета“, што је дисквалификује као потенцијалног лидера балканског региона.

Истине ради, на Балкану се одавно одржава јак национализам, који је највише допринео да не успе балканска интеграција, што је случај и са југословенском интеграцијом (строга етнички заснована друштва увек са јаким централистичком компонентом). Стивен Мајер сматра да је тај етничитет увек био јачи од државе. Зато су и јаке етничке тензије доводиле до нестабилности па и насиља (ратова). То се показало и у сукобима 90-тих, нарочито у БиХ и на Космету. А те сукобе управо су користиле велике силе у своју корист, док су „балканци“ добили оно што су и имали – етничност, а Србија специјално „двоструке стандарде“, што свакако само појачава њен отпор, самим тим и тешкоће (Мајер, 2006–2007). У томе контексту још само једна допуна. Наиме, за Балкан нису заинтересоване само европске структуре него и арапске земље. На томе плану се убацују „вехабисти“, у БиХ, на Космет и Санџак /Рашка/, на делу простора са муслиманским становништвом (на томе плану данас делује организација декларисана као хуманистичка).

Према томе, није у питању само објективна историјска слика већ и презентно стање. Балкан је данас у знаку стратешке доминације САД уз помоћ

⁶ Ерхард Бусек такође сматра да је Европа доста допринела „балканизацији“, распиривању сукоба између Срба и Хрвата до нивоа расизма. Аутор притом цени да је суд у Хагу томе доста допринео својим „селективним приступом“ (Busek, 2007: 98 и даље).

ЕУ. Ова доминација се распознаје у неколиким сегментима и политичким линијама. Прво, фаворизовање Румуније и Бугарске као чланица ЕУ у односу на Србију (Бугарској се чак поверава да „води“ Србију ка ЕУ). Друго, одржавање „безбедносног стања“ присуством војних ефектива и подршке чланица НАТО-а (велика војна база „Бондстил“ близу Урошевца). Треће, текућа политика према програму „недовршен посао на Балкану“: довршење последње епизоде албанизације Космета, уз постепено увлачење Срба у албанске новостворене институције, користећи притиске и потплаћивања (на пример за учествовање на изборима). Четврто, политика успоравања приступа Србије у ЕУ са накнадним условљавањима (помиње се чак 2020. год.), али уз „мекши“ дипломатски поступак (оно Бајденово „очекивање“). То је заправо линија коју је зацртао Б. Клинтон, наставио Џ. Буш и сада Х. Клинтон. Пето, постепено и обазриво приближавање Србије НАТО-у (у складу са геслом: потпуна безбедност региона када све земље тог простора буду у НАТО-у). Следи да свакако треба имати у виду да Балкан није само од војно-стратешког значаја него и економског. У питању су тржиште и потрошачи – 60 милиона становника, а показује се у „симетричним“ и „асиметричним“ споразумима. Рецимо, данас се на Балкану готово ништа не гради од већег значаја/инвестиција без суделовања европских предузећа и банака.

* *
*

На крају и нека питања из ширег контекста ове проблематике.

1. Откуда пораст ксенофобије и то у време глобализације и општег повезивања у свету (економско, научно, информатичко, културно и друго)? Аргумент кризе и незапослености условно је прихватљив. Наиме, ксенофобија се испољавала и пре кризе западног капитализма, као и у земљама које нису капиталистичке. Данас „скинхедси“ постоје у читавом свету; ксенофобију исказује публика на спортским такмичењима, на уличним протестима. Да ли су у питању рецидиви и мутације расизма уз велики степен агресије? Да ли је ксенофобија презир према заосталима у развоју или динамизам угрожених и беспомоћних пред силама новог империјализма?

2. Откуда пораст агресивног исламизма и уједно антиисламизма у читавом западном свету? У САД, разумљиво, то је ефекат диверзије на трговински центар „близнакиње“. Да ли су те тензије у ствари еманација промашених пројеката/утопија или империјалистичких пројеката у сукобу, актуелног и потенцијалног империјализма?

3. У медијима на западу недавно је објављен случај продаје девојчице Суданке, пример „новог ропства“. Надаље се показало да у Великој Британији постоји више таквих случајева, у земљи у којој је већ у XIX веку ропство било законом забрањено. Тим поводом је организација „Калајан“ обзнанила податке о малтретирању страних радника на изузетно тешким пословима, што такође представља примере непревазиђеног ропства. То „ново ропство“ није масовно, али до сада не и непознато, о томе се ћутало док једном ипак није доспело у јавност. Још драстичнији је пример „жуте куће“ на Космету и продаје људских органа узетих од убијених Срба у време сукоба на Космету. Дик Марти је прибавио документацију о томе, доказао да су у томе организацију водили албански лидери. Свет је био „запањен“ иако се за то заправо знало, поставља

се питање коме је било у интересу да се такви злочини не санкционишу пред Међународним судом и светском јавности.

4. Да ли је рушење ромских насеља (у Француској) и депортација Рома у „матичне земље“ у складу са легислатуром и вредносним обрасцима ЕУ? У исто време Србији је наложено да се за рушење дивљих ромских насеља (у Београду) свима обезбеде станови. У Словачкој (Островени) подигнут је „берлински зид“ који мештане дели од Рома; сличан зид постоји и у Чешкој (Усти) који мештане дели од Рома, па и других етничких и верских групација. У питању је, дакле, начин решавања „ромског питања“, особени феномен сегрегације, уједно и однос снага унутар ЕУ. С тим у вези су и учестала убиства Рома, као она у Дебрецину (Мађарска) или масовни протести са захтевом за иселјење (у Чешкој). Тренутно су Роми показатељ „уског хоризонта“ европејских вредносних и политичких прокламација.

Наведени примери имају нешто заједничко. Извесне кореспонденције са новим империјализмом, али и шире, са новим стањем у савременом друштву. У питању је најпре повећана агресивност и извесна отупелост људи за несреће и патње других. Неки то објашњавају последицама последњег светског рата, изузетног по суровости и масовним жртвама (преко 50 милиона људи). То свакако није занемарљиво, али у данашњој популацији преовладавају генерације које нису доживеле те ратне страхоте (није исто што и гледати документаристичке емисије). Томе још треба додати општи пораст криминала у свету, оног тешког (јавна и тајна убиства, пљачке, производња и промет дроге, и оружја такође) оног другог криминала (корупција, хулиганство, преваре, насилништво и др.). Напослетку је и пораст национализма са пратећом ксенофобијом. Да ли све то говори о данашњем аномичком друштву и ширим кореспонденцијама него са новим, глобалистичким империјализмом, по чему би и сам империјализам био у склопу те глобалне аномије, данашње информатичке цивилизације? Одговоре на та питања могу пружити само фундаментална истраживања и дужевременска посматрања. О томе данас само неке претпоставке и футуролошке перспекције.

III Закључни део: мала футуристичка разгледница савременог света и новог империјализма

У припреми претходних прилога користио сам тридесетак књига страних аутора и евиденцију из других извора. Други део евиденције и актуелних збивања је из лично вођене хронике о светској политичкој сцени. То је заправо грађа селектирана за закључни део, за малу футуролошку разгледницу савременог света и новог империјализма.

1. У својој књизи *Хегемонија или ојстџанак* Ноам Чомски (2008) је образложио ову круцијалну дилему данашњег света, „света на ивици пропасти“. Шта заправо аутор подразумева и чиме образлаже ту дилему? „Ивица“ је најпре у разорној моћи модерног наоружања (атомског) до нивоа „свемирске снаге“ и успостављања „власништва над свемиром“. Уз то, модерно наоружање моделирано је за офанзивна дејства, мање за одбрану (што је данас тешко разлучити). Друга је опасност у могућности да се терористи домогну таквог наоружања, као и друге снаге које рефлектирају на светску доминацију (панисламизам и др.) Треће, то су ратна жаришта или конфронтације са ратним потенцијалом. Томе се може додати медијска и друга пропаганда која подгре-

јава сукобе и атмосферу „опасности“ за општу, регионалну и другу безбедност (последња реч је иначе врло честа у империјалној реторици). Скупа узете такве околности намећу становиште, да је „хегемонија важнија од опстанка“, у томе је заправо смисао „ивице“ нарочито изоштрен. Аутор, међутим, на крају ипак закључује да апокалиптичка перспектива света није дефинитивна и неизбежна, тј. да је могуће избећи оно најгоре. Дакле, актуелне су обе могућности, према чему и следе циљеви и ангажман радикалних друштвених покрета и социјалне мисли. Али у ауторовом тексту ипак највећи део заузимају опасности, односно „ивица“, а недостаје и процена који данашњи покрети имају капацитет да је превладају.

Будућност у знаку још веће тираније, тако би се могао сажети поглед Емила Сиорана (1987). Наводно, модерни свет увећава моћ, са овом иде и све већа тиранија, и то већа него што је била у првим вековима наше ере (дело *Историја и ушћоуја*). Следи већи и још ратоборнији царизам, могућ у величини читавих континената, интеграције читавих континената какав је прототип данас ЕУ, са свим вредносним знамењем и законима, који су управо у функцији стварања новог царства. Кооперација у оквиру те целине, наводно, само је привидно добровољна и бенигна; само јака, „гвоздена рука“ може да одржава такву целину, друштвену заједницу. Интересантно је упоредити овај Сиоранов поглед на будућност са Валерштајновим, приближан у једној тачки, да је данашњи свет „доба хаоса“, чак „доба крајњег хаоса“. Али будућност није у томе знаку, у крајњој линији није оптимистичка, али ни претерано песимистичка, поготово ако превазиђе постојећи структурални оквир, постојећу кризу, чиме ће се отворити простор за већу иницијативу, тј. друштво у знаку иницијативних група. У томе је извесна сличност, али и разлика између Сиоранове и Валерштајнове пројекције.

2. Данас по свој прилици не постоје изразито оптимистичке пројекције будућности, то је „привилегија“ политичара и њихових медија. Али постоје умерене и условљене оптимистичке прогнозе, код неких аутора са конструктивним стартним позицијама светског система. Један пример је становиште: од „друштва хаоса“ ка друштву плуралитета група и новог светског поретка. Иначе то поимање „хаоса“ (заметнуто још код старих грчких филозофа) али као карактеристика данашњег света, прешло је и у књижевност, као у романистици познатог Харуки Муракамија (опасност да све вредно „прогута хаос“, као нижи ниво реалности од могућег и рационалнијег света). Имануел Валерштајн (2005) у својој књизи *После либерализма* сматра да је за превазилажење садашње кризе потребна једна нова гекултура развоја. Та култура подразумева, пре свега, да се превазиђе како индивидуализам/капитализам тако и колективизам/комунизам. Потребна је, дакле, једна „фундаментална реконструкција“. Тиме би, сматра Валерштајн, опала и садашња американизација света, која је свакако већ у перманентном и видном опадању. Све остало, али у овом оквиру, представља ауторово образлагање овог макропројекта. Тако је у књизи *Опадање америчке моћи* (2004) изложио три главна програма за будућност света: односи моћи на релацијама САД–ЕУ–Јапан–Русија–Кина (у домаћим медијским анализама овај распоред је узет као „четвороугао“) као и дихотомија Севера и Југа, Давос–Порто Алегре и др. У целини узевши, сва образложења се односе на превазилажење садашњег свеског система, тј. „друштва хаоса“ у друштво

„плуралитета друштвених група“ у оквиру новог светског система (деструкција садашњег светског система, нова верзија грађанског друштва, превазилажење етноцентризма, стварање „нове левице“, слабљење државе, слом либерализма и др.). Рекло би се, у целини, једна нова верзија утопизма.

Валерштајн, као и Чомски, не каже каква ће засигурно будућност бити, али је сасвим сигурно да сви ми, појединачно и скупа, можемо утицати на будућност више него што се обично мисли. У односу на Сиоранову пројекцију о предстојећој још већој тиранији, недовољно образложеној, Валерштајнов приступ је програмски, за нови светски поредак без увећавања насиља, уместо „гвоздене руке“ – смањење државних надлежности, конфронтације, са више толеранције и пренос претежно на интелектуални план и др. Дакле, не само нада (Чомски) него један доста опсежно срочен и образложен програм изласка из „друштва хаоса“ какво је оно данас.

„Могућа будућност у сфери субполитике“ је становиште Улриха Бека (2001) у књизи *Ризично друштво*, пример да се сценарио за будућност помера све више из домена политике у „субполитику“, првенствено посредством информатике (нека варијанта „информатичког друштва“). Следи, дакле, пренос моћи из сфере политике у сферу технологије и економије, при чему политика постаје „заштитник субполитичких одлука“ (нека врста обезбеђења технолошког рационализма, тј. нова, економско-технолошка политика). Аутор при томе не објашњава како ће се обавити ова „примопредаја моћи“, мада је тачно да политичке и то стратешке одлуке све више зависе од стручности и професионалности „технолошког ума“. А са тиме, наравно, следи слабљење политичке моћи, јача тренд „социјалне државе“ и даље – независни судови, јавна контрола, све већа аутономизација, слабљење централне власти и други облици субполитичке контроле и самоконтроле. Аутор је овим скицирао једну „субполитичку визију“ даљег тока модернизације, појачане „флексибилности“, оно што се данас исказује као „тренд деполитизације“. Очигледно, аутор је тражио изванредан спој текућих тенденција, преобраћајући их у доминантне глобалне токове будућег обликовања друштва. Овде је у ствари једна варијанта будућег као „научног друштва“, с додатком деградације класичне политичке моћи, као и импликацијом дисоцијације класичне империјалне макроструктуре света.

3. За илустрацију системско-реформских пројеката можемо узети гледишта два аутора, Џ. Наја и Џ. Бусека. У књизи *Парадокс америчке моћи* Џозеф Нај (2004) излаже један реформски програм с ознаком „сајбер феудализма“. Наводно, савремена информатика је напредовала до могућности да потпуно преуреди свет, нарочито садашњу мрежу организација и институција. На обзору је једно ново, „виртуелно заједништво“ – без бирократске хијерархије, без централизоване државе уз јачање локалних ентитета, повећавање транснационалних контаката, малобројне и разуђене политичке и друге елите, сузбијање тероризма (као глобалне појаве) онда тзв. имиграциони комплекс, реализација људских права, јачање међународне регулативе, „флексибилно умрежавање“, интернационално повезивање, релативизација територијалне суверености, све већи утицај НВО, стварање транснационалних заједница. Када се томе додају и децентрализоване организације, следи проспект „сајбер феудализма“.

У књизи Ерхарда Бусека (2007) *Ошворена каиџа ка исшоку* постоји у односу на претходни нешто ужи футуристички пројекат ЕУ, али релевантан за

глобални ниво. Аутор замера Унији што је превише блоковски везана за САД, као у случају Ирака и др. Организација ЕУ је превише процедурално компликована и бирократски устројена. Главни актуелни циљеви су: безбедност и благостање, то је оно што отвара врата за бољу будућност. А остваривање тих стратешких циљева подразумева већу ефикасност, већу политичку културу, већу демократизацију и перманентне системске реформе. Овде можемо додати студију домаћег аутора, *Евроскејпшицизам*, Милоша Кнежевића (2008), у којој је такође изложена једна перспекција могућег ширења ЕУ, односно Уније Европе наспрам једне источноевропске уније, тенденције „европског фундаментализма“ и потенцијалне „континенталне надржаве“.

2. Један осврт на претходни приказ. У послератном периоду било је неколико „таласа“ плиме футуристичке литературе, напоредо и оне астролошке. У томе је изванредан удео имао и послератни /победнички/ оптимизам, „вера у бољу будућност“. Две моје књиге из те области (*Социологија и футурологија*, књ. прва 1995, књ. друга 1998. г.) садрже тај преглед. У потоње време тај футуристички „талас“ као да јењава, с тим што се футуролошки смешта у посебне научне области (економска, технолошка, политиколошка и др.). Претходна „разгледница“ то унеколико илуструје. Са овим премештањем следи и временско скраћивање предвиђања (футуролози рачунају са вероватноћом до 50. година) као и превага програмски сличних верзија, што скупа иницира јачање „футуристичког позитивизма“ наспрам утопијских пројеката будућности. Карактеристично је и то да су опасности по човечанство тематски више заступљене и потпуније образложене него примери футуристичког оптимизма. Ову инсуфицијенцију унеколико попуњавају програмске верзије за блиску будућност, на неким примерима и програми у широком захвату, али без одговора које снаге и који покрети би то реализовали. То као да више каже о данашњим друштвеним покретима него о самој футурологији. Дакле, у целини узевши, све је у крајњој линији недовршено, да се не каже „отворено“ када је у питању „спасилачка“ или апокалиптичка перспектива. Нешто је ипак извесно: на токовима глобализације јача интернационализам, којим се намеће питање глобалне регулације, без које ни аутономизација није могућа, а ни да се превлада данашњи „свет хаоса“. Тај проблем светске регулације није само проблем еколошких опасности, у склопу „опстанка“, већ је и системски, за сада у империјалном контексту, односно у односима између светских сила. Тако се затвара тај аналитички круг, проблематика империјалног комплекса.

Тиме, дакле, ову „разгледницу“ можемо да закључимо, можда са оним код Чомског (2008) о два пута, хегемонија или опстанак, јер, „не може се предвидети који ће пут на крају преовладати“ (али ако тај „крај пута“ уопште постоји, М. Р.). Тај пут не зависи само од елите него и од народа, „широких народних маса“. Питање је управо о томе да ли постоји уверење у масама о могућности за бољу будућност, што је и претпоставка да неки друштвени покрет добије подршку и постане масован ангажман. Ако све остане на односима између данашњих великих сила, онда је то толико неизвесно колико и опасно.

* *

*

Дилема империјалне перспективе. Послужићемо се најпре једним примером. У своме делу *Култура и империјализам* Саид (2002) је на више места

означио ову проблемтику. У његовом становишту две су ствари несумњиве: прво, нема више „класичног империјализма“, друго, евидентан је тренд интернационализације и даље деколонизације. То свакако све више свет чини једном целином, превасходно у области културе. Међутим, докле год постоји **зависност, системска и структурална**, империјализам је нешто незаобилазно. А тај кључни фактор, још у знаку бројних тешкоћа, глобалних и других, као навала избеглица, расељених и прогнаних, бескућника и луталица, па зависност стимулише централизам и национализам који потпомажу структурисање империјалног склопа. Питање је и какав ће расплет уследити у садашњој конкуренцији између постојеће империјалне силе, САД, и оних које су у формирању и успону (источни и далекоисточни). Произлази, дакле, процес интернационализације, превасходно у култури, није довољан гарант да се савладају структуралне и системске тешкоће. Тиме се Саидова пројекција будућности, бар што се тиче империјализма, показује као двојна и отворена, скоро као код Чомског будућност света.

Зависност јесте основна компонента (димензија) империјалног односа, али основа је у различитој моћи, првенствено војној и економској. Старе империје/царства биле су засноване превасходно на војноосвајачкој основи; НАТО је такође подлога данашњег западног империјалног корпуса. Надаље следе промене, рецимо, према Саиду највише у култури, њена интернационализација. Међутим, да ли промена и у другим ентитетима моћи? Јер у послератном периоду настале су многе суверене државе па је питање и о евентуално новим констелацијама моћи. У вези с тим, да ли се ради само о рецидивима или о новом изданку империјализма? Да ли су настале нове повољности или неповољности за војно-политички интервенционизам (иначе редовни пратилац „империјалне технологије“). У вези с тим је и (проблематично) Валерштајново мишљење да је већ наступило „постхегемонистичко доба“ у знаку антиколонијализма, што би значило да је доба империјализма иза нас. Прво што побуђује сумњу јесте оно што се налази у околности пораста моћи и уједно великих разлика у моћи између Југа и Севера, „центра“ и „периферије“ па и између данашњих светских сила што више иде у прилог перманенцији и модификацији него ли деструкцији империјализма.

Ова разматрања можемо закључити једном краткорочном футуристичком пројекцијом.

Прво, даље престројавање великих сила, свака са својим „сазвежђем“ и тенденцијом стварања регионалних/континенталних целина. Друго, даље увећавање друштвене моћи, али и њено померање од војно-политичке ка преимућству технолошке и економске на бази научних достигнућа; по томе основу појачава се подела на земље „креаторе“ и „клијенте“. Треће, зависно од расподеле, те нове структуре моћи, обликоваће се нова глобална хијерархија, изоштрена на нивоу достигнућа и дихотомије креатори-корисници као главна димензија зависности. То ће модификовати нови империјализам, евентуално и рецидиве старог. Четврто, конфронтације између великих сила највише ће се одржавати на неуралгичним местима у свету (светска жаришта сукоба). Пето, одржаваће се па и појачавати локалне конфронтације, прожете национализмом, решавањем „отвореним питањима“, ревандикацијама, захтевима за већу аутономију и независност, а што ће реметити унутрашњу стабилност регионалних/континенталних целина. Шесто,

даље јачање међународне солидарности и сарадње, нарочито на културном плану (наука, спорт, туризам) као и у области светске екологије.

Ову пројекцију можемо најкраће илустровати и допунити. На самиту АСЕАН-а (крајем 2009. г.) прихваћена је иницијатива за стварање *Азијске Уније* (по угледу на ЕУ) у саставу земаља југоисточне Азије, с роком до 2015. године. Ту иницијативу је покренуо Јапан, што наговештава стварање новог „сазвежђа“ у склопу светских држава-лидера. Некако у исто време обзнањена је иницијатива за стварање *Уједињене Африке* (Мо Ибрахим, судански мултимилијардер). Како ће се те иницијативе остварити остаје још да се види. Међутим, после састанка у Бразилији (април 2010. г.) на папиру је створен „квадрат цинова“ (Бразил, Кина, Индија и Русија) што свакако наговештава промене на глобалном плану.

Не ради се овде само о структуралном престојевању него и о стратегији, и то не само у геополитици него и раду ОУН-а. Сједињене Државе до сада нису поштовале принципе међународног права у пракси (Дин Ејксон сматра да је та регулатива практично неприменљива, нека врста идеолошких илузија, а Френсис Фукујама да то спречава велике силе и др.). Економско-финансијска криза за сада је обуставила стратегију „ширења НАТО на исток“ и смањила напетости са Русијом и Кином, али са настојањем да се паралише тежња Русије да прошири свој утицај у пределу Балкана. САД су на „кљачкалици“, како да наставе са подршком Израелу, а да при томе не заоштре односе са арапским светом. Томе одговара и орочено повлачње из Ирака и „окончање рата у Авганистану“ са нејасном визијом да то не буде губитничка комбинација (као некада у Вијетнаму). За сада остаје на снази, да НАТО и надаље буде „чвориште глобалне мреже војних алијанси“ (Збигњев Бжежински). У томе циљу НАТО се оријентише на нешто бржи пријем нових чланица, тј. са нешто толеранције у односу на претходне критеријуме (финансијске и друге). Паралелно с тим тече и пожуривање европских лидера да све државе Балкана постану чланице ЕУ, да овај простор буде у целости „покривен“. У томе контексту је важна релација ЕУ и САД, тј. да ли ће се Унија ослободити војно-политичке доминације свог прекоокеанског татора ради јачег повезивања са источним економијама, пре свега са Русијом по питању енергије. На овим релацијама ће се показати да ли стагнира или опада доминација Запада и „архитектура безбедности по западном моделу“ (медијски израз). За овакве стратешке перформансе карактеристичне су понуде САД за сарадњу, па и савезништво са Русијом. Како је показао лисабонски самит НАТО-а (новембра 2009. г.) на тој линији су извесне тешкоће па и неслагања, рецимо у вези са СТАРТ-ом (заједнички антиракетни штит), али не само због техничких проблема у томе повезивању (отпор у америчком конгресу и др.). „Престојевање“ се односи и на стварање отпора према садашњем империјализму, тиме што се формира „антиимперијалистичка трансферзала“ на линији Либија (М. Гадафи) и Венецуела (У. Чавес) с тенденцијом стварања новог „сазвежђа“. Полог за ту интеграцију је стварање „Банке Југа“, као и предлог (Либије) да се створи „Југоатлантски војни савез“ (наспрам НАТО-а). Сада је искрела нова околност: „арапско пролеће“ или „арапска транзиција по источноевропском моделу“, како су медијски назване масовне побуне народа, најпре у Тунису, потом у Египту па Јордану и Јемену и то сукоба са органима реда и много жртава. Све то показује да се тањи верско-традиционална подлога ауторитарних режима у овом афричком региону. Наравно да нису у питању само персоналне промене на врху (Х. Мубарак, Али Абдулах Салех, ал Абедин бен Алија и други). „Стару кртицу“ заменила

је нова, глобализацијска, делујући са нешто закашњења али незауоставиво, свуда са истим захтевима: против сиромаштва, за демократију и запошљавање и др. А какве ће последице бити на империјалном плану, остаје тек да се види. Али ће свакако уследити нови ривалитет између „великих“.

Ако би се реализовао договор у склопу „квадрат цинова“, четири земље са растом БНП-а од 5% до 9%, које иначе чине 42% светског становништва са уделом 14,6% светске привреде и 12% светске тровине, то би представљало велику промену у расподели друштвене моћи на глобалном нивоу. Другу алинеју чине подаци о богатству и сиромаштву у свету. Према једној евиденцији, током 2002. на свету је било 2 милијарде и 718 милиона људи који су преживљавали са 2 долара дневно; нешто касније, тј. 2008. године, тај број људи је повећан на 2 милијарде и 801 милион (подаци Међународне банке). Надаље, посебну и актуелну проблематику чине конфронтације између садашњих светских сила. Један пример су расправе око европског система безбедности, расправе настале после предлога председника Медведева за контролу конвенционалног наоружања и смањења нуклеарног, онда проблем криминала у свету (комплет предлога у 14 тачака). А што се тиче неуралгичних места у свету, односно актуалних и потенцијалних жаришта сукоба, они представљају неку врсту полигона за одмеравање снага између великих сила, „ценкања“ око контроле одређених територија и задобијања савезника. Таква места су рат између Палестине и Израела (појас Газе данас је синоним за актуелни, али и потенцијално шири оружани сукоб) уз директно или тајно помагање у наоружању, дипломатијом и др. Слично је и са конфронтацијама између Јужне и Северне Кореје. Потенцијално је жариште за сада у дипломатским и медијским сукобима Запада са Ираном и подршком коју Иран има са стране антиамеричког лобија. Секундарна жаришта представљају унутрашњи раздори у неким, углавном афричким земљама, у Сомалији, Нигерији, одскоро и у Обали Слоноваче, такође са извесним мешањем са стране; на Филипинима следе серије терористичких акција. Ни на Западу није сасвим мирно; док се коментарише да је Белгија пребродила сепаратистичку кризу, влада у Единбургу најављује отцепљење од британске круне с предлогом да се о томе распише референдум.

Када се све претходно сабере, како би рекао Улрих Бек, тако прошлост губи снагу под притиском будућности. А како то важи за империјализам? Одговор постоји у претходним разматрањима, па и футуристичкој пројекцији на крају. А то не улива велики оптимизам. Свет јесте данас више повезан него икада раније, то је иманентно токовима глобализације, али није јединствен (неки бркају повезаност и јединственост); сиромашни и богати никада нису били јединствени. Глобализација како Левијатан продукује ту поделу, глобалну и унутарсистемску, као што су међудржавне блокаде и војно-политички интервенционизам, ароганцију силника и трагедију поданика, туробни живот нових номада (емиграције) и сегрегацију „презрених на свету“, опасности од новог још страшнијег светског пожара итд. Човек треба да је велики оптимиста, да не кажемо наивчина, па да затвори очи пред таквим изазовима. А то се свакако односи и на актуелна суочавања са новим империјализмом.

Литература

1. Бек, У. (2001) *Ризично друштво. У сусрет новој модерни*. Београд: „Филип Вишњић“.
2. Борстин Д. (2004) *Американци. Колонијално искуство*. Београд: Геопоетика.
3. Бусек, Е. (2007) *Ошворена карија ка истоку*. Београд: Клио.
4. Чомски, Н. (2008) *Хегемонија или оштанак*. Нови Сад: Рубикон.
5. Хард, М., Негри, А. (2005) *Империја*. Београд: ИГАМ.
6. Кнежевић, М. (2008) *Евроскејтицизам. Где је Европа. III евроскејтичних фрагмената*. Београд: Заслон.
7. Мајер, С. (2006–2007) „Западни Балкан данас“; фељтон. *Политика* 6. XII 2006–9.I 2007.
8. Мос, Ц. (2005) *Историја расизма у Европи*. Београд: Гласник.
9. Нај, Ц. (2004) *Парадокс америчке моћи. Зашто једина светска суверена не може сама*. Београд: БМГ.
10. Ранковић, М. (1995) *Социологија и футурологија. Обнова идеје о „глобалној социологији“*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду.
11. Ранковић, М. (1998) *Социологија и футурологија, књ. 2: “Позитивистичка будућност” и нове уједиње. Обнова профетијизма и нове мистификације*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду.
12. Саид, Е. (2002) *Култура и империјализам*. Београд: часопис *Београдски круг*, “Circulus Globus”.
13. Сиоран, Е. (1987) *Историја и уједиње*. Градац Чачак: Дом културе.
14. Валерштајн, И. (2005) *После либерализма*. Београд: Службени гласник.
15. Волерстин, И. (2004) *Опадање америчке моћи*. Подгорица: CID.

Miodrag Ranković

The New Imperialism from Historical Perspective and in Futurological Projections - the current research problems -

Summary: The paper analyses the new imperialism and its treatment in sociological theories and futurological projections. The analysis is based on contemporary sociological literature and empirical data. The first part of the paper addresses the relation between the old and the new imperialism, between imperialism and liberalism, as well as the process and the results of the post-war decolonization. Then it moves on to address racism in the old imperialism as well as the various forms it takes within the new imperialism. In the end, the paper presents a critical overview of several projections of well-known theoreticians, with the author himself also providing a short-term futuristic projection.

Key Words: imperialism, new imperialism, neocolonialism, racism, globalization, futuristic projection.